

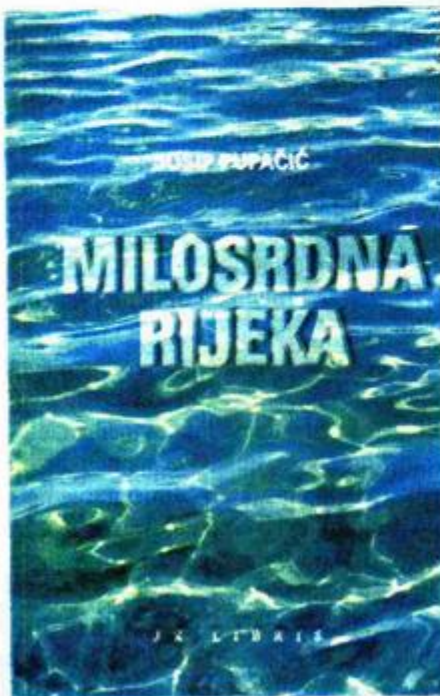

IVAN BOŽIČEVIĆ: *Milosrdna rijeka* Josipa Pupačića

str. 22.

Josip Pupačić: *Milosrdna rijeka*, Ex libris, Zagreb, 2011.

Mali ali vrijedni izdavač Ex libris na pravi se način sjetio četrdesete obljetnice tragične i prerane smrti Josipa Pupačića (1928.-1971.); skupio je dio njegove ostavštine – tri radiodrame i jedan filmski scenarij, te ju krajem 2011. ukoričio pod zajedničkim naslovom *Milosrdna rijeka*. Književna javnost sada može imati potpuniji, obuhvatniji uvid u Pupačićev opus u kojem, zna se, pjesništvo ima udarno, stožerno mjesto a pobočno pripada kritičko-esejističkoj prozi te književnopovijesnim ogledima i studijama u kojima je Bepo, kako su ga zvali njegovi krugovaški sunaraštajnici, proučavao teme i fenomene iz starijih razdoblja hrvatske književnosti; pisao je, primjerice, o Držićevim *Urotničkim pismima* te o pjesništvu Frana Krste Frankopana.

Od tri radiodrame samo je jedna, *Igra*, šezdesetih godina izvedena na ondašnjem Radio Zagrebu. Riječ je o tekstu u kojem Pupačić artikulira neke motive, situacije, paradigme, vizure koje su tada, šezdesetih godina bile poprilično u trendu ne samo u okvirima hrvatskog dramskoga izričaja nego i svjetskoga. Taj je izričaj polazio od "teze" da apsurd i alogika imaju osobito mjesto, nerijetko i presudnu ulogu u čovjekovu življenju, postojanju, djelovanju, činjenju, odlučivanju, pa i sudbini. I jedan od protagonista *Igre* postavljen je u apsurdnu i alogičnu situaciju; ugledni građanin, profesor i kirurg jedne zimske, snježne noći zatječe u svojoj kući nepoznata uljeza (Prvi Nepoznati) koji će mu, malo po malo, "objasniti" zašto se nepozvan uvukao u njegov dom.

RADIODRAMSKA I SCENARISTIČKA OSTAVŠTINA

Rijekino milosrđe i krvavi kameni obzori

Izmišljotinama i mistifikacijama dramatičirat će situaciju a sve s nakanom da profesora uvuče u svoju mrežu, da ga privoli na banalnu ali sudbunosnu kartašku igru, i da se u konačnici domogne njegove baštine, imovine, kuće. Kartaška igra bit će odigrana ali mu se plan ne će ostvariti; ne će postiti vlasnikom profesorove imovine. U priču će ući još jedan uljez (Drugi Nepoznati) koji će u impostaciju i intonaciju dramske fabule unijeti nove sastavnice, elemente, predznake. Raskrinkat će prvoga uljeza kao opsjenara i lažljivca te otkriti činjenicu koja ima jaku dramatsku notu; reći će da je u gradu "izvršena teška diverzija" a gradske vlasti pokušavaju otkriti, uhvatiti, likvidirati počinitelja diverzije koji je "opasni bandit i buntovnik". Je li on taj "bandit i buntovnik"? Čitatelj/ sluhatelj ima razloga prikloniti se toj "poruci" koja je u jednom trenutku samo diskretno nataknuta. Na koncu će profesor ostati sam, uljezi će otići iz njegova doma. Prvi će biti ubijen; smaknut će ga "lovci" koji su krenuli u potjeru za "diverzantom", a drugi uljez, koji bi rekoso mogao biti pravi "diverzant", izgubit će se u bjelini snježne zimske noći.

Dramu *Milosrdna rijeka* Pupačić je situirao u ruralni milje koji može korespondirati s njegovim zavičajnim cetinsko-poljičkim ishodištem. Važan topos u drami je rijeka oko koje se plete priča; rijeka ima gotovo status lika te kao zvučna kulisa svojim glasanjem, svojim "mrmorom" sporadično ulazi u priču. Dramska je fabula zasnovana na motivu ljubavi i nevjere; mlada je žena napustila kuću, pobjegla od supruga koji ima zlu narav i tamnu prošlost i priklonila se svojoj pravoj ljubavi, čovjeku za kojega joj nije bilo suđeno poći. No, njihova će sveza biti kratka vijeka. Nemilosrdni i mahniti muž koji je već ogreznuo u zločinu, ubit će ih kada budu prelazili rijeku hoteci se domoći slobode i sreće. Rijeka će potom iskazati svoje "milosrđe", izbacit će njihova "zagrljena" tijela na sprud jer "nije mogla biti posljednje mjesto njihove ljubavi". Pupačić je u dramsku priču utkao i poetske, mitotvorne i nadrealne elemente a oni se najviše očituju u liku, i kroz lik, "Starice lude" koja se često izražava stihovima i koja poput antičkog kora komentira radnju te najavljuje, navješćuje njezin rasplet, epilog, poentu.

I dramu *Svjedoci* Pupačić je smjestio u ruralni, zavičajni prostor, u kamenitu "pustoš negdje u blizini Jadrana". Drama ima četiri muška i jedan ženski lik. U žarištu dramske priče je potraga za istinom o tragičnom događaju koji se zbilo prije dva desetaka godina, tijekom Drugoga rata. Za istinom traga isfrustrirani pjesnik koji je kao mladić, ilegalac i antifašist bio uvučen u tragični događaj i koji se tražeći istinu želi osloboditi stigme

kojom je obilježen: stigme izdajice i krivca za smrt nekoliko "suboraca" tijekom jedne neuspjele akcije. Zbog te "krivnje" on je nepoželjna osoba u zavičaju te se čuti kao "prognanik u vlastitoj zemlji". Inzistiranje na istini iritira njegove bivše "suborce" jer bi im objelodanjena istina mogla naškoditi, ugroziti, degradirati njihov društveni status i ugled. Pjesnik drži da se i pisanjem, pjesnikovanjem može približiti istini koja ne mora biti isključivo materijalne, činjenične naravi nego može imati univerzalne, transcendentalne predznake a njegovi će čitatelji i suzavičajnici s pomoću te katarzične istine moći pronaći sebe, prepoznati "svoju prošlost". Pjesnik će pravoga "sugovornika" i "pomoćnika" u traganju za istinom o tragičnom ratnom događaju prepoznati u "teti Kati"; osamljenoj čudakinji koja "luta po pustoši" i pjevuši "neke svoje lude pjesmice". Tim "pjesmicama" zaziva svoju izgubljenu djecu koju je odnio, progutao rat. No, u impostaciji toga lika autor je bio odviše stereotipan, neinventivan; Teta Kate je po svome profilu gotovo replika, preslik "Starice lude", lika koji se, vidjeli smo, pojavljuje u drami *Milosrdna rijeka*.

Pupačićevu ostavštinu čini i nerealizirani filmski scenarij s naslovom *Zazidani* koji obasiže stotinjak stranica. I u scenariju čija je fabula također situirana u prostor markiran rijekom i kamenim obzorima autor se referira na Drugi svjetski rat. Protagonist scenarijske priče je došljak, tuđinac koji posjećuje "teren" na kojem je prije desetak godina bio njemački vojnik. Ne dolazi kao obični turist nego kao oživljavatelj nedavne prošlosti, jedne njezine krvave dionice, kojoj je i sam na stanovit način dao obol. Žitelji koji nastavaju "malo neobično mjesto" uznemireni su u početku njegovim dolaskom; prepoznali su u njemu okupatora, njemačkoga vojnika koji je bio u postrojbi koja je krajem rata i okupaci-

je počinila zločin nad njihovim sumještanima. No, scenarist "filmsku" priču vraća unatrag, nizom slika, situacija, prispodoba prikazuje kako se Nijemac ponašao, komunicirao s mještanima tijekom okupacije. Njegovo je ponašanje bilo posve neuobičajeno, atipično; premda stranac, okupator i "fašist" težio je biti gotovo intiman i prisran s mještanima. Htio je ponad svega biti i ostati čovjek, pa i onda kada je njegova postrojba na samom kraju rata iz osвете, mržnje i bijesa "digla u zrak" desetak mještana, civila zatvorenih, zazidanih u tunelu-bunkeru. Tu njegovu iskonsku ljudskost i čovječnost uznemireni i ojađeni mještani su ipak na kraju priče, u njezinu finalu, koji se rekli smo, događa desetak godina nakon rata i zločina, prepoznali i nagradili. Prihvatili su ga, prigrlili, oprostili mu "grieh" pa je bivši Hitlerov vojnik odlučio skresati se među njima.

Pišući 1959. *Zazidane* Pupačić, to je posve očito, nije imao nikakvoga scenarističkoga ni filmskoga iskustva pa njegov prilično naivni izlet u prostore scenaristike nije rezultirao relevantnim tekstom nego blijedim, krhkim, površnim, nevjesto napisanim sastavkom. U impostaciji, strukturi, naraciji, kompoziciji *Zazidanih* ima odviše praznoga hoda, suvišnih dionica i umetaka, nefunkcionalnih digresija i sugestija, banalnih detalja i sitnica. Ni u ispisivanju dijaloga scenarist nije bio sretne ruke; dijalozi su mu neuvjerljivi, klišeizirani, knjiški, prepoznatljivi, beskrvni.

Pupačićev bi scenarij možda i mogao, eventualno, biti podlogom filmskome djelu ali bi morao doživjeti ozbiljne, korjenite dramaturške zahvate i modifikacije, temeljito pročišćavanje i preuređivanje.

Ivan BOŽIČEVIĆ